

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
Факультет сценічного мистецтва
Кафедра музично-драматичного театру

СЦЕНІЧНА МОВА

Програма та навчально-методичні матеріали до курсу
для здобувачів 1 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальності 026 «Сценічне мистецтво»
ОП «Акторське мистецтво музично-драматичного театру»

УДК 808.55(073)
С92

Друкується за рішенням науково-методичної ради ХДАК
(протокол № 12 від 28.03.2025 р.)

Рецензенти:

Набоков Роман Генадійович – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри режисури ХДАК, декан факультету сценічного мистецтва

Красовська Людмила Олександрівна – заслужена артистка України, доцент кафедри естрадного та народного співу та кафедри музично-драматичного театру

Укладачі:

О. М. Михайлюченко – викладач кафедри музично-драматичного театру Харківської державної академії культури.

Сценічна мова : програма та навч.-метод. матеріали до курсу для **С92** здобувачів 1 курсу першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти, галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спец. 026 «Сцен. мистецтво», ОП «Актор. мистецтво драмат. театру та кіно» / М-во культури та стратегіч. комунікацій України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т сценіч. мистецтва, Каф. музич.-драмат. театру ; [уклад. О. М. Михайлюченко]. — Харків : ХДАК, 2025. — 24 с.

Для викладачів та студентів-бакалаврів спеціальності 026 «Сценічне мистецтво».

УДК 808.55(073)

© Харківська державна академія культури, 2025 р.
© О. М. Михайлюченко, 2025 р.

ЗМІСТ

Загальна інформація про дисципліну	4
Анотація дисципліни	4
Політика дисципліни	8
Тематика практичних занять	9
Методичні рекомендації до практичних занять	14
Самостійна робота	16
Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів	16
Перелік питань для самоконтролю студентів	18
Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання	19
Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна	20
Рекомендовані джерела інформації	20

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДИСЦИПЛІНУ

1	Назва дисципліни	Сценічна мова
2	Викладач	Михайлюченко Оксана Миколаївна
3	Контактні дані викладача (роб.тел., емейл)	Polezhkina@ukr.net 0664120284
4	Статус дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	Обов'язкова
5	Рік підготовки	1
6	Семестр	1, 2
7	Лекції (год.)	–
8	Практичні (семінарські, лабораторні) заняття (год.)	40
9	Самостійна робота (год.)	120
10	Індивідуальна робота (год.)	20
11	Кількість кредитів	6
12	Загальна кількість годин	180
13	Види поточного контролю	Підсумкові покази, усне опитування,
14	Вид підсумкового контролю	залік (1 сем), іспит (2 сем)

2. АНОТАЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Місце дисципліни в програмі навчання

Навчальна дисципліна «Сценічна мова» спрямована на формування усвідомлення здобувачами значення сценічного слова у театральному мистецтві та розвиток навичок виразного, емоційно - насиченого мовлення на сцені.

2.2. Пререквізити та постреквізити дисципліни

«Сценічна мова» є обов'язковою навчальною дисципліною, що входить до загальної системи фахової підготовки студентів спеціалізації «Акторське мистецтво музично-драматичного театру». Вона забезпечує комплексний розвиток мовленнєвих, голосових та виразних навичок, необхідних для професійної акторської діяльності.

Набуті знання та уміння можуть бути використані при вивченні дисциплін «Вокал», «Комплексна система пластичного виховання актора: Ритміка», «Майстерність актора», «Специфіка роботи актора в музично-драматичному театрі».

2.3. Мета вивчення дисципліни

Метою вивчення дисципліни є забезпечення здобувачів ключовими фаховими компетентностями згідно з освітньою програмою «Акторське мистецтво музично-драматичного театру». Це досягається через формування як теоретичних знань, так і практичних умінь, що дозволяють поєднувати технічні та творчі завдання при вихованні голосомовних навичок. Дисципліна спрямована

на: розвиток орфоепічної культури; роботу з простими віршованими творами (зокрема, дитячими віршами) у русі; засвоєння техніки виконання віршованої форми; оволодіння технікою дихання; роботу над дикцією та постановкою голосу; роботу з описовою прозою для розвитку образного бачення.

Ці напрямки сприяють глибшому розумінню ролі сценічної мови в акторській діяльності та формуванню комплексних професійних навичок, необхідних для успішного творчого самовираження на сцені.

2.4. Завдання вивчення дисципліни

- Формування голосомовних навичок шляхом поєднання технічних та творчих аспектів.
- Підвищення рівня орфоепічної культури у здобувачів.
- Робота з простими віршованими творами (зокрема, дитячими) у поєднанні з рухом.
- Опанування техніки виконання віршованої форми.
- Засвоєння правильного дихання для сценічного мовлення.
- Вдосконалення дикції та постановки голосу.
- Робота з описовою прозою для розвитку образного мислення.
- Визначення основних етапів аналізу літературного тексту.
- Розвиток інтонаційної виразності мовлення.

2.5. Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни.

У здобувачів мають бути сформовані наступні загальні компетентності:

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність працювати в команді.

Професійні компетентності:

- Здатність дотримуватися норм професійної етики.
- Здатність до професійної мобільності та уміння адаптуватися до нових завдань.
- Здатність до самоорганізації, критики та самокритики.
- Здатність застосовувати фахові знання на практиці.
- Здатність визначати індивідуальні потреби.

У здобувачів мають бути сформовані наступні фахові компетентності:

- Здатність генерувати задум та здійснювати розробку нової художньої ідеї та її втілення у творі сценічного мистецтва.
- Здатність до творчого сприйняття світу та його відтворення у художніх сценічних образах.
- Здатність до ефективної діяльності у колективі в процесі створення

сценічного твору, керівництва роботою і / або участі у складі творчої групи в процесі його підготовки.

- Здатність до професійного опанування змістових (інформаційного, виразно-образного) рівнів сценічного твору.
- Здатність до публічної репрезентації результату своєї творчої (інтелектуальної) діяльності.
- Здатність до оперування специфічною системою виражальних засобів при створенні та виробництві сценічного твору.
- Здатність до розуміння та оцінювання актуальних культурно-мистецьких процесів.
- Здатність оперувати новітніми інформаційними й цифровими технологіями в процесі реалізації художньої ідеї, осмислення та популяризації творчого продукту.
- Здатність співвідносити особисте розуміння художньої ідеї та твору із зовнішнім контекстом.
- Здатність до критичного аналізу, оцінки та синтезу нових складних ідей у творчо-виробничій сценічній діяльності.
- Здатність до спілкування з широкою професійною та науковою спільнотою та громадськістю з питань сценічного мистецтва та виробництва, до взаємодії із представниками інших творчих професій.

Уміння:

- Чітко розуміти поставлені завдання на основі отриманої від викладача вербальної інструкції, без додаткової демонстрації.
- Виконувати практичні завдання правильно та в межах відведеного часу.
- Запам'ятовувати отримані інструкції та самостійно застосовувати набуті знання під час роботи з літературними творами та у процесі вивчення інших фахових дисциплін.
- Володіти спеціалізованою термінологією.
- Опанувати та ефективно використовувати змішано-діафрагмальний тип дихання.
- Засвоїти орфоепічні норми української мови та впроваджувати їх у мовленнєву практику.
- Виконувати вправи для тренування рухомих частин мовленнєвого апарату та працювати над усуненням мовних вад.
- Контролювати напруження м'язів, що беруть участь у голосо-мовному процесі, та знімати зайву напругу.
- Координувати мовлення з рухами.

- Підлаштовувати власний темпоритм під загальний ритм академічної групи під час практичних занять.

Комунікація:

- Ділитися знаннями, ідеями та власним професійним досвідом як із фахівцями, так і з широкою аудиторією.
- Усвідомлювати роль культури як невід'ємної частини людського буття, цінувати культурне різноманіття та дотримуватися сучасних принципів толерантності, діалогу й співпраці у своїй професійній діяльності.
- Вільно використовувати основні засади творчого розвитку сценічного мистецтва, сприяючи соціокультурним змінам та впливаючи на культурний простір.

Автономія та відповідальність

Випускник освітньої програми несе відповідальність за розвиток професійних знань і практик, а саме:

- Забезпечує гармонійні взаємовідносини в театральному колективі.
- Демонструє здатність до безперервного навчання та самостійного професійного розвитку.
- Відповідає за підтримку та вдосконалення професійного рівня як окремих митців, так і театральних колективів.
- Приймає обґрунтовані рішення в умовах складних і непередбачуваних змін у сфері сценічного мистецтва.
- Самостійно виконує нові творчі завдання, проявляючи ініціативу та креативність.

Очікувані результати навчання

У результаті опанування дисципліни здобувачі повинні:

- Оволодіти концептуальними знаннями, включаючи розуміння сучасних досягнень у сфері сценічного мистецтва та театального виробництва.
- Вміти критично аналізувати ключові теорії, методи та принципи, що застосовуються у професійній діяльності.
- Вільно використовувати основні положення теорії акторської майстерності та спеціалізовану професійну термінологію.

3. ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Політика виставлення оцінок (пропущені заняття, відпрацювання пропусків): кожна оцінка виставляється відповідно до розроблених викладачем та заздалегідь оголошених студентам критеріїв, а також мотивується в індивідуальному порядку на вимогу студента; у випадку не виконання всіх зазначених завдань, до екзамену здобувач не допускається; пропущені заняття мають бути відпрацьовані (всі практичні завдання повинні бути виконані).

3.2. Політика академічної поведінки та доброчесності (плагіат, поведінка в аудиторії): конфліктні ситуації мають відкрито обговорюватись в академічних групах з викладачем. Плагіат та інші форми нечесної роботи неприпустимі. Недопустимі підказки під час усного опитування та списування у ході контрольних робіт, на іспиті. **Норми академічної етики:** дисциплінованість; дотримання субординації; чесність; відповідальність; використання гаджетів заохочується лише при дистанційній роботі.

3.3. Програма навчальної дисципліни:

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	усього о	у тому числі				
Л		П	се м	ін д	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7
I семестр						
Тема 1. Вступ.	3		1			2
Тема 2. Анатомія і фізіологія мовного апарату.	7		2			5
Тема 3. Рухомі і нерухомі частини мовного апарату Поєднання мови з рухами	12		2			10
Тема 4. Резонатори, реєстри, тембри.	12		2			10
Тема 5. Дихання	20		10			10
Тема 6. Поєднання мови з рухами	11		3			8
Тема 7. Практична робота над чистомовкою в русі (поєднання голосу та руху)	25				10	15
Разом за I семестр	90		20		10	60
II семестр						
Тема 1. Дикційна нормативність	4		2			2
Тема 2. Артикуляційна гімнастика	7		3			4
Тема 3. Класифікація голосних звуків	10		2			8

Тема 4. Класифікація приголосних звуків	11		3			8
Тема 5. Підбір індивідуальних вправ для дикції	13		5			8
Тема 6. Застосування дикційних напрацювань на практиці у вокальному творі	12		2			10
Тема 7. Правила вимови приголосних звуків	11		3			8
Тема 8. Практична робота над поєднанням монологу з вокальним твором (мюзиклу, опери, оперети тощо) в русі	22				10	12
Разом за II семестр	90		20		10	60
Усього	180		40		20	120

4. Теми практичних занять

І семестр

Тема: Вступ. «Сценічна мова» як профільна дисципліна у підготовці майбутніх акторів музично-драматичного театру

Мета заняття:

- Ознайомлення студентів із дисципліною «Сценічна мова», її значенням та роллю у професійній підготовці актора.
- Формування у студентів розуміння важливості голосу, дикції, дихання та артикуляції для ефективного сценічного мовлення.
- Первинна діагностика мовленнєвих навичок студентів.
- Мотивація до усвідомленої роботи над голосом та мовленням як головними інструментами актора.

Завдання заняття:

1. Пояснити значення кожного розділу дисципліни «Сценічна мова» та їхню роль у формуванні мовленнєвої майстерності актора.
2. Дослідити, яке місце у своїй творчій діяльності приділяли роботі над мовленням видатні діячі українського драматичного театру, зокрема **Лесь Курбас, Роман Черкашин, Лесь Сердюк**.
3. Відстежити розвиток сценічної мови в українському театрі, починаючи з **епохи театру корифеїв** і до сучасного сценічного мистецтва.

Тема 2: Анатомія і фізіологія мовного апарату

Мета заняття:

- Ознайомити студентів із будовою та функціями мовного апарату.
- Усвідомити взаємозв'язок дихання, голосоутворення та артикуляції.
- Розвинути контроль над мовленнєвим апаратом через спеціальні вправи.
- Закріпити базові навички роботи з диханням, голосом і артикуляцією.

Завдання:

1. Дати визначення терміну «дикція» та пояснити її значення у сценічному мовленні.
2. Дослідити, які мовленнєві порушення належать до органічних вад та їхні причини.
3. Визначити, які мовленнєві недоліки є неорганічними, та з'ясувати можливі методи їх усунення.
4. Провести аналіз мовленнєвих особливостей студентів та виявити можливі вади дикції.

Тема 3 : Рухомі та нерухомі частини мовного апарату

Мета:

З'ясувати, які частини мовного апарату належать до рухомих, а які – до нерухомих, усвідомити їхню роль у формуванні звуків і важливість роботи над кожною з них для покращення якості мовлення.

Завдання:

1. Визначити, які органи мовного апарату є рухомими та яку функцію вони виконують у процесі мовлення.
2. Ознайомитися з комплексом вправ для розвитку рухомих частин мовного апарату.
3. Дослідити, які елементи мовного апарату відносяться до нерухомих і яку роль вони відіграють у мовленнєвому процесі.
4. Вивчити та виконати вправи для покращення роботи нерухомих частин мовного апарату.
5. Проаналізувати значення кожного елемента мовного апарату та його вплив на якість дикції та звучання голосу.

Тема 4: Резонатори, регістри, тембри у сценічній мові

Мета:

Розвиток та вдосконалення голосу актора через роботу з резонаторами, регістрами та тембром для створення виразного, звучного та емоційно забарвленого мовлення.

Завдання:

1. Ознайомити студентів з основними поняттями сценічної мови: резонатори, регістри та тембри.
2. Розвинути навички роботи з голосовими резонаторами для посилення звучання голосу.
3. Навчити контролювати регістри голосу, перемикатися між ними для різних художніх завдань.
4. Формувати виразний тембр, вміти змінювати його відповідно до контексту виступу.
5. Відпрацювати на практиці спеціальні вправи на резонанс, зміну регістрів та тембру голосу.
6. Закріпити матеріал через аналіз та виконання уривків текстів, застосовуючи отримані знання.

Тема 5: Дихання у сценічній мові

Мета:

Формування правильного сценічного дихання, яке забезпечує силу, витривалість і виразність голосу.

Завдання:

1. Ознайомити студентів із видами дихання (ключичне, грудне, діафрагмально-релаксаційне).
2. Навчити правильно дихати під час мовлення та контролювати дихальний потік.
3. Розвинути дихальну витривалість для довготривалого мовлення без напруження.
4. Відпрацювати техніки глибокого дихання та затримки повітря для кращої голосової подачі.
5. Застосувати отримані знання у читанні текстів, віршів та монологів.

Тема 6: Поєднання мови з рухами у сценічній мові

Мета:

Навчити студентів природному поєднанню мовлення з рухами тіла для створення гармонійного сценічного образу.

Завдання:

1. Розвинути усвідомлення власного тіла під час мовлення.
2. Навчитися контролювати жести, міміку, позу відповідно до змісту тексту.
3. Відпрацювати координацію голосу та рухів для природності на сцені.
4. Розширити виразність сценічної мови через поєднання інтонації, темпу мовлення та рухів.
5. Закріпити навички у практичних вправах та етюдах.

Тема 7: Практична робота над чистомовкою в русі

Мета:

Розвиток координації голосу та рухів через виконання чистомовок у русі для покращення дикції, ритмічності мовлення та сценічної пластики.

Завдання:

1. Відпрацювати правильну дикцію та артикуляцію через чистомовки.
2. Навчитися поєднувати мовлення з рухом, синхронізуючи голос і тілесну пластику.
3. Розвинути сценічну виразність через ритм, інтонацію, динаміку.
4. Підвищити контроль над диханням під час руху.
5. Закріпити навички в практичних вправах з чистомовками та елементами сценічного руху.

II семестр

Тема 8: Дикційна нормативність у сценічній мові

Мета:

Розвиток правильної дикції для виразного, зрозумілого та чіткого мовлення на сцені.

Завдання:

1. Вивчити основні вимоги до дикції у сценічному мовленні.
2. Відпрацювати правильну артикуляцію голосних і приголосних звуків.
3. Покращити чіткість вимови через вправи на дикцію.
4. Закріпити дикційні навички у практичних вправах, скоромовках та текстах.

Тема 9: Артикуляційна гімнастика

Мета:

Розвиток рухливості органів мовлення (губ, язика, щелепи) для покращення дикції, чіткості вимови та сценічної виразності.

Завдання:

1. Ознайомити студентів із роллю артикуляційної гімнастики у сценічній мові.
2. Відпрацювати вправи на гнучкість і силу органів мовлення.
3. Розвинути координацію рухів язика, губ і щелепи для правильної вимови звуків.
4. Закріпити вправи на дикцію та чіткість мовлення у скоромовках і текстах.

Тема 10: Класифікація голосних звуків

Мета:

Розглянути особливості утворення голосних звуків, їх класифікацію та роль у сценічній мові.

Завдання:

1. Ознайомити студентів з основними характеристиками голосних звуків.
2. Розглянути класифікацію голосних за рядом, підйомом язика, лабіалізацією.
3. Проаналізувати артикуляцію кожного звуку та його вплив на дикцію.
4. Закріпити знання через вправи на правильну вимову голосних звуків.

Тема 11: Класифікація приголосних звуків

Мета:

Ознайомити студентів із класифікацією приголосних звуків української мови, відпрацювати правильну артикуляцію для чіткої дикції у сценічному мовленні.

Завдання:

1. Розглянути класифікацію приголосних за участю голосу і шуму, місцем і способом творення.
2. Проаналізувати правильну артикуляцію приголосних звуків.
3. Відпрацювати чітку вимову через вправи та скоромовки.
4. Закріпити знання у практичних вправах на виразність сценічної мови.

Тема 12: Підбір індивідуальних вправ для дикції

Мета:

Розробити та відпрацювати індивідуальні вправи для покращення дикції, враховуючи особливості кожного студента.

Завдання:

1. Проаналізувати особисті мовні особливості кожного студента (проблеми з вимовою звуків, швидкістю мовлення, артикуляцією).
2. Розробити індивідуальний комплекс вправ для покращення дикції.
3. Відпрацювати вправи на артикуляцію, темп мовлення, дихання.
4. Закріпити результат у практичному мовленні (скоромовки, текст, монолог).

Тема 13: Застосування дикційних напрацювань на практиці у вокальному творі

Мета:

Розвиток чіткої дикції у вокальному виконанні для досягнення виразності, розбірливості тексту та сценічної переконливості.

Завдання:

1. Закріпити дикційні навички у практичному виконанні вокального твору.
2. Навчитися поєднувати артикуляцію, дихання та голос у співі.
3. Відпрацювати чіткість вимови голосних і приголосних у вокальній фразі.
4. Застосувати дикційні вправи для покращення звучання слів у пісні.
5. Розвинути сценічну виразність через виразну подачу тексту у співі.

Тема 14: Правила вимови приголосних звуків

Мета:

Ознайомити студентів із правильним вимовлянням приголосних звуків у сценічному мовленні, розвинути чіткість дикції та артикуляції.

Завдання:

1. Розглянути особливості вимови приголосних звуків у сценічній мові.
2. Відпрацювати вимову дзвінких, глухих, шиплячих та сонорних приголосних.
3. Закріпити правила вимови приголосних у практичних вправах (скоромовки, артикуляційні тренажі).
4. Розвинути чіткість мовлення через дикційні вправи.

Тема 15: Практична робота над поєднанням монологу з вокальним твором (мюзиклу, опери, оперети тощо) в русі

Мета:

- Навчитися гармонійно поєднувати сценічний монолог із вокальним виконанням у музично-драматичних жанрах.
- Розвинути координацію між мовленням, співом і рухом на сцені.

- Відпрацювати природний перехід від розмовної мови до вокалу.
- Формувати здатність передавати емоційний зміст через поєднання тексту, музики та пластики.

Завдання:

1. Виконати вправи на синхронізацію мовлення, співу та руху.
2. Відпрацювати сценічний монолог у поєднанні з вокальним фрагментом.
3. Розробити відповідну пластику та рух у відповідності до змісту тексту та музики.
4. Протестувати варіанти взаємодії з партнером або сценічним простором у виконанні номера.

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

1. Вступ до роботи з мовним апаратом

Перші заняття варто розпочати зі знайомства студентів із **мовно-руховим аналізатором**. Важливо, щоб вони усвідомили механізми мовлення та взаємодію різних систем у процесі мовотворення.

Фонаційне дихання

Вправи на дихання:

- Безшумний фіксований видих (для контролю дихального потоку).
- Озвучений видих (на голосних звуках, з поступовим нарощуванням голосу).
- Носове дихання (вправи на вдих через ніс із подальшим плавним видихом через рот).
- Зняття м'язових затисків у ділянці мовоутворюючих органів (масаж шиї, обличчя, розслаблення щелепи).

Поняття опори дихання:

- Роз'яснення ролі діафрагми та її функцій у мовленні.
- Вправи на зміцнення діафрагми та м'язів живота:
 - "Свічка" (повільний контрольований видих).
 - "Ха-ха-ха" (ритмічні видихи із голосом).
 - "Кулька" (повільне наповнення легень і поступове "здування").
 - Непомітний добір повітря (вдих під час мовлення без зупинки фрази).

2. Ознайомлення з голосоутворенням

Перш ніж переходити до тренувань із голосом, варто пояснити будову мовного апарату та властивості голосу.

Природні властивості голосу:

- Сила (наскільки гучно може звучати голос).
- Тембр (забарвлення, унікальність голосу).
- Висота (від найнижчих до найвищих тонів).
- Діапазон (кількість звуків, які може взяти голос).

Професійні властивості голосу:

- Гучність (регулювання сили звучання).
- Політність (здатність голосу наповнювати простір без напруги).
- Витривалість (робота голосу без перенапруження).
- Мелодійність і краса (контроль тембру та гнучкість звучання).
- Володіння регістрами (грудний, середній, головний).
- Легкість і плавність (чистота вимови без затисків).

Теорії голосоутворення:

- Міоеластична теорія (вібрація голосових зв'язок через потік повітря).
- Нейрохронаксічна теорія (нервові імпульси впливають на швидкість коливань зв'язок).

Робота з резонаторною системою:

- Ознайомлення з нерухомими частинами мовного апарату, що впливають на звучання голосу (грудний, носовий, ротовий резонатори).
- Вправи на вібраційний масаж (відчуття звуку в різних зонах).
- Резонування у різних регістрах (використання низьких та високих звуків).
- Різні голосові атаки (тверда, м'яка, придихова).
- Розширення діапазону голосу.

Вправи:

- Вимова звукосполучень із сонорними і голосними (м-м-м, н-н-н, л-л-л).
- Тренувальні тексти, складені студентами, для роботи над голосом.

3. Артикуляційна позиція

Роботу над артикуляцією варто почати з класифікації голосних і приголосних за способом і місцем їх утворення.

Індивідуальна робота з кожним студентом:

- Виявлення особливостей артикуляційного укладу.
- Робота над виправленням мовних вад (якщо є).
- Вправи для рухливості мовного апарату (губи, язик, щелепа, м'яке піднебіння).
- Домашні завдання для систематичної роботи, щоб довести техніку до автоматизму.

4. Робота з мовною аритмією

Визначення **індивідуального мовного ритму** студента.

Використання **ритмізованих вправ** для корекції мовної аритмії.

Поєднання мовного та **пластичного тренінгу**.

5. Робота над орфоєпією

Розпочати з основних понять:

- Вимова
- Фонетична транскрипція
- Наголос
- Позиції голосних у слові
- Нескладові голосні

Основні правила:

- Збереження дзвінкості приголосних.
- Ствердіння приголосних перед "е".
- Пом'якшення приголосних перед "і".
- Вимова "г" (відмінність від "ґ").
- Уподібнення та розподібнення звуків.
- Спрощення у групах приголосних.
- Нормативна сценічна мова (важливість для професійної культури актора).
- Корекція діалектних особливостей та акценту.
- Тренування у русі (з м'ячем, палицею) на спеціально підібраних текстах.

6. Тренування артикуляційної позиції

Використання спеціальних вправ на:

- Рухливість язика (вправи "Маляр", "Годинник").
- Гнучкість губ (вправи "Трубочка – посмішка", "Кінь").
- Рухливість щелепи (вправи "Горішок", "Позіхання").
- Роботу м'якого піднебіння (вправи на резонування).

Загальні методичні рекомендації

✓ Кожне заняття починати з мовної розминки (дихальні вправи, артикуляційна гімнастика, дикційні вправи).

✓ Використовувати дзеркальний контроль – студенти мають спостерігати за своєю артикуляцією у дзеркалі.

✓ Чергувати індивідуальні та групові вправи для динаміки заняття.

✓ Поєднувати мовлення з рухом – це сприяє природному звучанню голосу.

✓ Використовувати аудіо- та відеозаписи для аналізу роботи здобувачів.

Очікуваний результат:

Систематична робота дозволить студентам оволодіти сценічною мовою на професійному рівні, покращити дикцію, голос, дихання та впевнено виступати перед аудиторією.

6.Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вступ.	2
2.	Анатомія і фізіологія мовного апарату.	5
3.	Рухомі і нерухомі частини мовного апарату Поєднання мови з рухами	10
4.	Резонатори, регістри, тембри.	10
5.	Дихання	10
6.	Поєднання мови з рухами	8
7.	Практична робота над чистомовкою в русі (поєднання голосу та руху)	15
8.	Дикційна нормативність	2
9.	Артикуляційна гімнастика	4
10.	Класифікація голосних звуків	8
11.	Класифікація приголосних звуків	8
12.	Підбір індивідуальних вправ для дикції	8
13.	Застосування дикційних напрацювань на практиці у вокальному творі	10
14.	Правила вимови приголосних звуків	8
15.	Практична робота над поєднанням монологу з	12

	вокальним твором (мюзиклу, опери, оперети тощо) в русі	
Разом		120

7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота відіграє ключову роль у формуванні мовленнєвих навичок студентів. Оскільки навчальний матеріал є об'ємним, а практичних занять може бути недостатньо для закріплення всіх необхідних умінь, самостійне опрацювання дозволяє студентам вдосконалювати свої навички та доводити їх до автоматизму.

Основною метою самостійної роботи є закріплення, напрацювання та вдосконалення технічних навичок сценічного мовлення з поступовим ускладненням завдань: спочатку засвоєння техніки виконання вправ, потім їх поєднання з рухами, а згодом – із виконанням акторських завдань.

Основні завдання самостійної роботи здобувача:

Вивчення теоретичних аспектів: Опрацювати літературні джерела: Р. Черкашин – «Робота читця над художнім твором», Л. Курбас – «Філософія театру». А. Гладишева – «Сценічна мова». Детально ознайомитися з будовою та функціями мовного апарату, скласти схематичний малюнок із підписами всіх частин. Закріпити знання про рухомі та нерухомі частини мовного апарату.

Практичні вправи для мовного апарату: Регулярно виконувати артикуляційну гімнастику, дотримуючись такої послідовності: вправи для язика; вправи для губ; вправи для м'якого піднебіння; вправи для нижньої щелепи. Виконувати вправи для зміцнення рухомих частин мовного апарату (язика, губ, нижньої щелепи, м'якого піднебіння). Проводити вібраційний масаж для активації резонаторів. Виконувати вправи, що поєднують мовлення та рух.

Робота над голосом і диханням:

Вправи для опанування змішано-діафрагмального дихання, зокрема: вправи на рухливість ребер; контроль стабільності грудної клітки та плечей під час дихання. Роботу над голосом починати з середнього регістру, поступово переходячи до нижнього та верхнього регістрів. Використовувати мовний слух при виконанні вправ, розвиваючи тембральне забарвлення голосу. Приділяти особливу увагу роботі над різними голосовими регістрами.

Практика сценічного мовлення: Виконувати логічний та орфоепічний аналіз віршованих творів, тримаючи ритм та дотримуючись пауз між рядками.

Практикувати вимову голосних звуків у словах на прикладі віршованих текстів. Тренувати правильну вимову приголосних звуків за допомогою скоромовок, чистомовок, прислів'їв та приказок. Під час роботи над описовою

прозою ознайомитися з біографією автора, історичним контекстом, особливостями стилю та історією написання твору. Виконувати ідеологічно-тематичний аналіз, а також орфоепічний та логічний аналіз тексту. Розвивати образне мислення через створення уявної «кінострічки бачень» під час читання тексту.

Закріплення знань з орфоепії та дикції:

Звертатися до підручників: А. Гладишева – «Сценічна мова» (розділ «Дикційна нормативність»). Р. Черкашин – «Художнє читання. Техніка та логіка мови». Для закріплення знань про класифікацію голосних і приголосних звуків звертатися до конспектів практичних занять. Регулярно тренувати правильну вимову іншомовних слів та опрацьовувати особливості сценічної вимови. Практикувати мовленнєві вправи в русі (з м'ячем, палицею, у ходьбі) для розвитку природності мовлення.

8. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Будова мовного апарату

1. Які органи належать до рухомих частин мовного апарату, та яку функцію вони виконують?
2. Які органи відносяться до нерухомих частин мовного апарату, і яку роль вони відіграють у процесі мовлення?

2. Фонетика та стилістика мовлення

3. Які стилі мовлення існують, і в чому їхні особливості?
4. Які основні типи дихання використовуються у сценічній мові?

3. Мовленнєві порушення

5. Які мовленнєві вади відносять до органічних, та які їхні причини?
6. Які мовленнєві недоліки вважаються неорганічними, і як їх можна коригувати?

4. Голос та дикція

7. Яке значення має робота над дикцією, та які методи її вдосконалення існують?
8. Що таке діапазон голосу, та чому він важливий у сценічному мовленні?
9. Що означає тембр голосу, і як він впливає на сприйняття мовлення?
10. Як визначається регістр голосу, та які його різновиди існують?
11. Яку роль у голосоутворенні відіграють голосові зв'язки та резонатори?
12. Які основні властивості голосу є природними?
13. Які професійні характеристики голосу формуються під час навчання?

5. Особливості класифікації звуків

14. Як класифікують голосні звуки за місцем і способом їх утворення?
15. Які основні групи приголосних звуків виділяють в українській мові?

6. Орфоепічні норми української мови

16. Які правила вимови голосних у наголошеній та ненаголошеній позиції існують в українській мові?
17. Як правильно вимовляти ненаголошений звук «Е»?
18. Які особливості вимови ненаголошеного звука «И»?
19. Як змінюється вимова ненаголошеного звука «О» у мовленні?

7. Вимова приголосних звуків

20. Які правила слід дотримуватись при вимові дзвінких приголосних?
21. Як правильно артикуляційно вимовляти звук «В»?
22. У чому відмінність вимови звуків «Г» та «Ґ»?
23. Які особливості вимови африкатів «ДЖ», «ДЗ»?
24. Як правильно вимовляти глухі приголосні перед дзвінками?
25. Які особливості вимови прийменника та префікса «З» перед глухими приголосними?
26. Як слід правильно вимовляти префікси «РОЗ-», «БЕЗ-» перед глухими приголосними?
27. Які орфоепічні норми стосуються вимови шиплячих приголосних «ДЖ», «Ж», «Ч», «Ш»?

9. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ТА МЕТОДИ ДЕМОНСТРУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Рівень досягнення запланованих результатів навчання перевірятиметься за допомогою рубіжних етапів контролю у формі усного опитування та практичного виконання тем курсу. Оцінка залежить від якості виконання завдань самостійної роботи студентів.

Завданням оцінювання є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу, володіння диханням змішано-діафрагмального типу.

Студент повинен вільно орієнтується в поняттях дисципліни, а також застосовувати їх практично; безпомилково виконувати вправи з дихання, голосу та дикції, контролювати м'язове напруження, особливо голосових зв'язок, правильно виконати всі практичні завдання; вміти самостійно відпрацьовувати техніку вправ; легко виконувати нові акторські завдання, не втрачаючи акценту на мовну складову.

Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Сценічна мова» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової кредиту та включає: а) систематичне відвідування занять; б) активність роботи на практичних заняттях; в) вчасне виконання завдань; г) успішні

результати тренінгу,) оцінка за роботу на індивідуальних заняттях, д) оцінки за виконання усіх завдань самостійної роботи; е) якість виконання техніки.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

№ з/п	Найменування	Номер теми
1	Робочі програми	1-15
2	Силабус	1-15
3	Аудіо-візуальні носії інформації (ноутбук, колонки)	1-15
4	Аудиторія (спеціальний зал для занять)	1-15
5	Фортепіано	1-15
6	Фізична присутність партнерів (це групові заняття)	1-15
7.	Килим на підлогу	1-15

11. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні джерела:

1. Гладишева А. Сценічна мова. – К.: Мистецтво, 2015. – 240 с.
2. Черкашин Р. Робота читця над художнім твором. – К.: Вид. дім «Альфа», 2017. – 180с.
3. Курбас Л. Філософія театру. – Львів: Літопис, 2016. – 320 с.
4. Савчин В. Мистецтво сценічної мови. – Харків: Основа, 2019. – 210 с.
5. Сербін О. Українська сценічна вимова. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2020. – 198 с.
6. Князева Н., Князев В. Риторика та сценічна мова. – Одеса: Ліра, 2018. – 156 с.
7. Паніна Г. Голос і сценічне мовлення. – Дніпро: Арт-прес, 2017. – 190 с.
8. Кур'єр М. Слово і голос актора. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. – 230с.
9. Микитенко Л. Фонетика та техніка мовлення. – Полтава: Університетська книга, 2016.-175с.

Додаткові джерела

10. Антологія сучасної новелістики та лірики України 2010 / упоряд. О. Апальков. Канів : «Склянка часу», 2010. 392 с.
11. Антологія української поезії ХХ ст. : від Тичини до Жадана / упоряд. І. Малкович. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2020, 2016 с.
12. Курбас Л. Філософія театру / Л. Курбас; упоряд. М. Лабінський; [ред.. м. Москаленко]. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 917 с.
13. Літургія кохання : Антологія української любовної лірики кінця ХІХ – початку ХХІ століття / упоряд. І. Лучука. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 728 с.
14. Наконечна О. І. Окремі питання сценічного мовлення в умовах білінгвізму, Одеса 2009.
15. Овчиннікова А. П. Мовленєва комунікація та мистецтво мовлення / А. П. Овчиннікова. – Одеса : Маяк. – 1999. – 253 с.
16. Омеляновська-Чорна П. Софія Федрцева / П. Омеляновська-Чорна – К.: Мистецтво, 1971. – с.25-26.
17. Орфоепічний словник української мови : У 2 т. – К. : Довіра, 2001-2004.
18. Сучасна українська мова / О. Д. Пономарів, В. В. Різун та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. — 2-ге вид., перероб. — К.: Либідь, 2001.
19. Черкашин Р. О., Фоміна Ю. Г. Ми – березільці: театральні спогади-роздуми / Роман Олексійович Черкашин, Юлія Гаврилівна Фоміна; Упоряд. В. Собіянський; Передм. Наталія Єрмакова. – К.: Акта, 2008. – 345

Інформаційні ресурси

20.Бібліотека Харківської державної академії культури <http://lib-hdak.in.ua/>

21.Харківська міська спеціалізована музично-театральна бібліотека
<http://mtlib.org.ua/>

22.Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка
<https://korolenko.kharkiv.com/>

Навчальне видання

СЦЕНІЧНА МОВА

Програма та навчально-методичні матеріали

галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 026 «Сценічне мистецтво»
ОП «Акторське мистецтво музично-драматичного театру»
перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Розробник:
викладач кафедри музично-драматичного театру ХДАК
Оксана Михайлюченко

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 2025 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.
Ум. друк. арк. __. Обл.-вид. арк. __.

Адреса редакції і видавця:
ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
тел. (057) 731-27-83. e-mail: rvv2000k@ukr.net.
Свідоцтво про держреєстрацію ДК №3274 від 04.09.2008 р.